

Marcin Skinder

Realizacja postulatów Procesu Bolońskiego w publicznych i niepublicznych szkołach wyższych województwa kujawsko-pomorskiego

Deklaracja Bolońska jest obecnie najważniejszym dokumentem dla środowiska akademickiego w skali globalnej. Akt ten, podpisany przez 29 europejskich ministrów szkolnictwa wyższego w 1999 r., formułuje cele prowadzące do zbliżenia europejskich systemów kształcenia. Realizacja dezyderatów zawartych w *Deklaracji*, a także ich dostosowanie do zmian zachodzących w szkolnictwie, nazywane są Procesem Bolońskim.

Głównym celem zapisów zawartych w bolońskim dokumencie jest stworzenie do 2010 r. Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Realizacja tego szczytnego celu polega na wdrażaniu przejrzystych i porównywalnych systemów stopni naukowych, przyjęciu systemu kształcenia opartego na trzech poziomach kształcenia i powszechnym stosowaniu systemu punktów kredytowych. Harmonizacja środowisk akademickich Europy nie nastąpiłaby także bez promowania mobilności studentów i nauczycieli akademickich oraz współpracy europejskiej w zakresie podnoszenia jakości kształcenia.

Od podpisania *Deklaracji Bolońskiej* minęło już osiem lat.

Środowisko akademickie stara się wdrażać te założenia, dlatego też warto przeprowadzić rozeznanie, w jakim stopniu i zakresie są one urzeczywistniane w uczelniach. Umożliwi to ocenę mobilizacji całego ruchu bolońskiego *in extenso*. Wskaże też, w których dziedzinach postęp jest największy, a w których należy zwiększyć wysiłki. Uzgodnienia wypracowane przez ministrów szkolnictwa wyższego w Bolonii w 1999 r. oraz podczas późniejszych (cyklicznych) spotkań – w Berlinie (2001), Pradze (2003), Bergen (2005) i Londynie (2007) – powinny, a nawet muszą, znaleźć odzwierciedlenie w praktyce. Z tego względu autor podjął próbę określenia stanu faktycznego implementacji założeń Procesu Bolońskiego. Wywiera ona bowiem znaczny wpływ na rozwój polskiego szkolnictwa wyższego. Jednak nie wszystkie krajowe uczelnie biorą w niej udział wystarczająco efektywnie. Autor opiera swe rozważania na wynikach badań przeprowadzonych w publicznych i niepublicznych szkołach wyższych województwa kujawsko-pomorskiego. Rekapitulacja tych badań

może jednak przedstawiać realny obraz realizacji założeń ruchu bolońskiego w polskim szkolnictwie wyższym.

Słowa kluczowe: Proces Boloński, szkolnictwo wyższe, instytucje szkolnictwa wyższego, woj. kujawsko-pomorskie.

Obecnie trudno sobie wyobrazić integrację europejską bez udziału środowisk naukowych i akademickich. Jednocząca się Europa wymaga bowiem nie tylko nowej dynamiki ekonomicznej i politycznej, ale przede wszystkim inspiracji intelektualnej. Z tego też względu uwaga wszystkich zainteresowanych rozwojem i transformacją szkolnictwa wyższego w Europie powinna być zwrócona w stronę Procesu Bolońskiego. Proces ten należy postrzegać jako wielowymiarową ideę harmonizacji środowisk akademickich, prowadzącą do utworzenia w niedalekiej przyszłości Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

Podstawowe zasady zawarte w *Deklaracji Bolońskiej* z 1999 r. dotyczą głównie tworzenia studiów wielostopniowych oraz podnoszenia jakości i zwiększenia mobilności środowiska akademickiego. Sukcesywnie, w miarę rozwoju Procesu Bolońskiego, pojawiły się jednak kolejne elementy zwiększające zakres jego oddziaływania. Zostały one zapisane w komunikatach z konferencji ministrów szkolnictwa wyższego odbywających się w Pradze (2001), Berlinie (2003), Bergen (2005) i w Londynie (2007)¹.

Warto przedstawić kilka głównych wniosków płynących z ostatniego komunikatu ogłoszonego 18 maja 2007 r. w Londynie. Uczestnicy konferencji, czyli już 46 ministrów szkolnictwa wyższego z krajów europejskich, dokonali rekapitulacji dotychczasowych osiągnięć Procesu Bolońskiego. Stwierdzili, że należy podjąć bardziej zdecydowane działania w zakresie tworzenia trójstopniowego modelu kształcenia wyższego. Podobne konstatacje dotyczyły tworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, obejmującego wspólne standardy kształcenia, wymagania niezbędne do uzyskania stopni naukowych, a także organizację, programy i kryteria oceny jakości kształcenia (por. *Bologna Process... 2007*). Problem stanowi ciągle wymiana studentów i wzajemne uznawanie stopni naukowych. Część uczestników konferencji zauważyła potrzebę rozszerzenia zakresu Procesu Bolońskiego o modernizację programów nauczania, lepsze wykorzystanie osiągnięć teleinformatyki w promocji kształcenia (wirtualne kampusy) oraz poprawę jakości zarządzania uczelniami. Kontrowersje wzbudziła kwestia powołania europejskiej instytucji dbającej o jakość kształcenia (*Register of European Higher Education Quality Assurance Agencies*), gdyż dotychczas wspieranie i kontrola jakości w szkołach wyższych odbywały się na poziomie krajowym (por. *London... 2007*). Następna konferencja, stanowiąca końcowy etap Procesu Bolońskiego, zostanie zorganizowana przez kraje Beneluksu w 2009 r.

Proces Boloński wytycza zatem główne kierunki polityki w zakresie szkolnictwa wyższego. W polskim środowisku akademickim coraz częściej podnosi się kwestie jego realizacji. Słychać też od czasu do czasu głosy wątpliwych w sens tej szczytnej idei. Powta-

¹ Chodzi tu głównie o: system transferu punktów kredytowych (*European Credit Transfer System – ECTS*); postulat mobilności; wspieranie jakości; propagowanie problematyki europejskiej w kształceniu; wprowadzanie nowych form edukacji (nauczanie na odległość oraz kształcenie bez granic); wielostopniowość studiów; udział władz uczelni w promowaniu tego procesu; współpracę na płaszczyźnie uczelnia-przemysł; wymiar społeczny procesu, który wynika z potrzeby zapewnienia dostępności studiów osobom o niższym statusie społecznym.

rzają się również krytyczne uwagi dotyczące koncepcji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Mając tego świadomość, postanowiłem bliżej zapoznać się z dotychczasowymi osiągnięciami szkół wyższych w tej dziedzinie.

W roku akademickim 2005/2006 przeprowadziłem badania o charakterze diagnostycznym dotyczące implementacji założeń Procesu Bolońskiego w środowisku akademickim województwa kujawsko-pomorskiego. Diagnoza została sformułowana na podstawie analizy materiałów zgromadzonych w uczelniach sektora publicznego i niepublicznego. Spośród uczelni publicznych do badań wybrane zostały: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy. Trzeba jednak podkreślić, że analiza bydgoskich uczelni była dokonywana w trakcie ich głębokich przemian strukturalnych. W 2005 r. Akademia Bydgoska im. Kazimierza Wielkiego została przekształcona w Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, natomiast w 2006 r. Akademia Techniczno-Rolnicza zmieniła nazwę na Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy².

Spośród uczelni niepublicznych do badań zostały wybrane: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu oraz Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy. W tym sektorze zmian o charakterze organizacyjnym nie było.

Realizacja założeń Procesu Bolońskiego wywiera istotny wpływ na rozwój polskiego szkolnictwa wyższego. Nie wszystkie jednak polskie uczelnie biorą w niej udział wystarczająco efektywnie. Choć niniejsza rekapitulacja oparta jest na wynikach badań przeprowadzonych w niektórych wyższych szkołach publicznych i niepublicznych województwa kujawsko-pomorskiego, to równocześnie może przedstawiać realny obraz implementacji założeń ruchu bolońskiego w całym środowisku akademickim tego regionu.

Zarówno w publicznych, jak i niepublicznych szkołach wyższych województwa kujawsko-pomorskiego podejmowane są działania zmierzające do wdrażania założeń Procesu Bolońskiego. Niektóre z tych działań zakończyły się sukcesem, a inne wymagają jeszcze dopracowania. Na te kwestie położyłem nacisk w analizie porównawczej w tych uczelni.

W szkołach wyższych województwa kujawsko-pomorskiego niewystarczająco wdrażany jest **system studiów wielostopniowych**. Częściowo tylko spowodowane jest to dotychczasową niedoskonałością lub brakiem przepisów wykonawczych. Wprowadzenie studiów wielostopniowych jest trudne, zwłaszcza dla tych uczelni niepublicznych, w których w ogóle nie prowadzi się studiów trzeciego stopnia. W niepublicznych szkołach wyższych z województwa kujawsko-pomorskiego studia drugiego stopnia są rzadkością. Brak studiów trzeciego stopnia oraz niepełna oferta studiów drugiego stopnia znacznie opóźnia rozwój Procesu Bolońskiego w tym sektorze. Jedyne niepubliczne szkoły wyższe, która prowadzi studia drugiego stopnia to Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku i Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy. Sytuacja ta nie ułatwia oceny realizacji postulatu wielostopniowości studiów. Ocena sektora publicznego też nie jest jednoznaczna, choć realizuje się w nim studia dwustopniowe na wielu kierunkach. Jednak już studia doktoranckie w uczelniach publicznych nie zawsze są studiami trzeciego stopnia, gdyż poprzedzają je jednolite studia magisterskie.

² Również w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu dokonały się zmiany związane z utworzeniem Collegium Medicum.

Jedną z istotnych tendencji Procesu Bolońskiego jest jego ciągle dostosowywanie do rzeczywistości, wynikające z rozwoju technologicznego i mobilności społeczeństwa. Na przykład Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu włączył się w ten nowatorski nurt i promuje **e-learning** poprzez wprowadzanie programu Akademii Sieci Komputerowych *CISCO Networking Academy Program*, który jest realizowany we współpracy z głównymi światowymi producentami sprzętu i oprogramowania do sieci komputerowych, w tym z Sun Microsystems i Adobe Systems (por. Bendt-Schreiber 2001) oraz działa w ponad 100 krajach i kształci ponad 200 tys. uczniów i studentów. Przy okazji warto zwrócić uwagę na fakt współpracy toruńskiego środowiska akademickiego z uczelni publicznych i niepublicznych.

W regionie kujawsko-pomorskim rolę akademii regionalnej spełnia Uniwersytet Mikołaja Kopernika, a rolę akademii lokalnej – Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu. Stanowi to interesujący przykład współpracy uczelni publicznej z niepubliczną³. E-learning to także nowa odpowiedź na wzrastające potrzeby studentów, wykładowców oraz przyszłych kandydatów na studia. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku zapewnia dostęp do materiałów dydaktycznych w nowoczesnej i wygodnej formie. System kształcenia na odległość został uruchomiony w tej uczelni na początku marca 2007 r. Pierwszy uruchomiony moduł stanowi wstęp do szerszego przedsięwzięcia, jakim będzie zorganizowanie pełnych studiów wirtualnych. Bydgoskie uczelnie publiczne nie wprowadziły jeszcze e-learningu, choć ta forma kształcenia znajduje się w planach władz uczelni na najbliższy okres. W szkołach wyższych sektora publicznego nie znalazło pełnej akceptacji także kształcenie ustawiczne i kształcenie bez granic (*transnational education*).

Władze Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej wsparły realizację **edukacji ustawicznej** poprzez utworzenie Włocławskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Ma on na celu włączenie osób starszych do kształcenia, aktywizacji społecznej i stymulowania własnego rozwoju. Uczelnie niepubliczne wspierają też **kształcenie bez granic** w postaci wspólnych dyplomów. Kształcenie tego typu prowadzi Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, która współpracuje w tym zakresie z francuskim środowiskiem akademickim. Absolwenci kierunku turystyka i hotelarstwo otrzymują dyplom Uniwersytetu Le Mirail w Tuluzie⁴.

Wprowadzenie **systemu punktów kredytowych** w uczelniach publicznych powoli staje się standardem, choć nie na wszystkich wydziałach opracowano tzw. pakiety ECTS. Władze Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w pełni wdrożyły system punktów kredytowych na poszczególnych wydziałach, włącznie z opracowaniem wyżej wymienionych pakietów. Systemem punktów kredytowych zostały także objęte wszystkie kierunki kształcenia na Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy. Dla wszystkich wydziałów

³ Centralny serwer edukacyjny (CNAMS) udostępnia wszystkim uczelniom pełny zestaw materiałów dydaktycznych oraz narzędzi do zarządzania wszystkimi aspektami programu. Dodatkowo umożliwia śledzenie postępów kształcenia. Program nauczania w tej formie studiów podzielony został na cztery semestry (obejmujące około 70 godzin każdy) i umożliwia zdanie egzaminu certyfikującego CCNA (*CISCO Certified Networking Associate*). Więcej informacji na ten temat w: *Program Akademii Sieci Komputerowych CISCO* (www.cisco.com/global/PL/cnap/opis.shtml).

⁴ Przed podjęciem studiów magisterskich w bydgoskiej Wyższej Szkole Gospodarki każda osoba musi przejść tzw. moduł francuski, stanowiący formę przygotowania do kształcenia prowadzącego do uzyskania tytułu *Master*. Moduł stanowi integralną część studiów francuskich Uniwersytetu Le Mirail w Tuluzie, realizowanych w Wyższej Szkole Gospodarki. Obejmuje on kurs języka francuskiego z dziedziny turystyki i hotelarstwa, wykłady prowadzone przez wykładowców z Uniwersytetu w Tuluzie, warsztaty z zakresu turystyki i hotelarstwa oraz wyjazdy studyjne do krajów frankofońskich.

opracowano tam odpowiednie pakiety, które ułatwiają studentom kontynuowanie nauki na innych uczelniach krajowych i zagranicznych. W Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy działania związane z wdrożeniem systemu punktowego są niewystarczające. Brakuje np. pełnej informacji o punktach transferowych na poszczególnych kierunkach. Wśród analizowanych szkół niepublicznych tylko Wyższa Szkoła Gospodarki udostępnia informacje na temat punktów transferowych w postaci pakietów ECTS.

Postulat **mobilności** jest powszechnie realizowany przez wyższe szkoły publiczne województwa kujawsko-pomorskiego. Choć prowadzą one współpracę z zagranicą poprzez udział w konferencjach międzynarodowych, seminariach, stażach naukowych, szkoleniach itd., to jednak wyjazdy w ramach programów europejskich są zbyt rzadkie. Można jednak przyjąć, że poziom realizacji współpracy międzynarodowej przez publiczne szkoły wyższe województwa kujawsko-pomorskiego jest wystarczający. Zadowolona zarówno liczbą, jak i formą wyjazdów. Dużo mniej wyjazdów realizowanych jest w ramach sektora niepublicznego. Może to być spowodowane koncentrowaniem się na zadaniach dydaktycznych i mniejszą liczbą zatrudnionych pracowników. Nauczyciele akademicy często równolegle pracują w obu sektorach. Niestety, za granicę wyjeżdża zbyt mało studentów w celu kontynuowania studiów. Dotyczy to wszystkich badanych szkół wyższych. Szkoda, gdyż Proces Boloński umożliwił takie wyjazdy w ramach europejskiego programu Socrates/Erasmus. Tymczasem w żadnej ze szkół wyższych liczba organizowanych wyjazdów nie przekracza 20–25 rocznie. Niewystarczające wykorzystanie możliwości tego programu zastanawia. Czyżby polscy studenci nie chcieli kontynuować kształcenia i zdobywać doświadczenia za granicą?

Wspieranie jakości w szkołach wyższych odbywa się głównie przy udziale Państwowej Komisji Akredytacyjnej. Uniwersytet Mikołaja Kopernika przechodzi przez procedurę akredytacyjną w celu kontroli jakości i zgodnie z nią uzyskał dotąd pozytywną ocenę PKA na 29 kierunkach studiów (w tym czterech należących do struktury Collegium Medicum). Kierunki studiów prowadzone na tej uczelni są także poddawane okresowej ocenie Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej. Wspieranie jakości w bydgoskim Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym opiera się głównie na ocenie Państwowej Komisji Akredytacyjnej, która w latach 2005–2006 oceniła pozytywnie cztery kierunki. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy realizuje też postulat wspierania jakości poprzez uczestnictwo w techniczno-rolniczych programach MostAR i MostTECH. Poziom jakości na bydgoskim Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego sprawdzały zespoły oceniające Państwowej Komisji Akredytacyjnej. W latach 2005–2007 pozytywną ocenę uzyskało osiem kierunków. W grupie uczelni niepublicznych warto wspomnieć o włocławskiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej. Jest ona jedyną uczelnią niemedyczną i jedyną niepubliczną w Polsce, która otrzymała Certyfikat Akredytacyjny Krajowej Rady Akredytacyjnej Szkolnictwa Medycznego. Poza tym w latach 2005–2007 Państwowa Komisja Akredytacyjna wystawiła tej uczelni jedną ocenę pozytywną i jedną warunkową. Z kolei bydgoska Wyższa Szkoła Gospodarki i toruńska Wyższa Szkoła Bankowa uzyskały w tym czasie pozytywną ocenę Państwowej Komisji Akredytacyjnej na dwóch kierunkach.

Promowanie **europejskiego wymiaru w kształceniu** jest przedmiotem działań we wszystkich badanych szkołach wyższych. Zarówno uczelnie publiczne, jak i niepubliczne realizują dezyderat promocji tematyki europejskiej w kształceniu. Efekty w tym zakresie widoczne są na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika i Uniwersytecie Technologiczno-Przyrod-

niczym (głównie dzięki organizowaniu zajęć z tematyki europejskiej na różnych kierunkach). Uniwersytet Mikołaja Kopernika wyróżnia się dzięki ofercie *europejskich studiów specjalnych*. Władze tej uczelni utworzyły też kierunek europeistyka. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy promuje tematykę europejską, kierując do studentów ofertę studiów podyplomowych z tej dziedziny. Uczelnia ta planuje również uruchomienie kierunku europeistyka. Uczelnie niepubliczne (Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy) promocję wymiaru europejskiego w kształceniu realizują głównie w formie zajęć organizowanych dla studentów⁵. W Wyższej Szkole Gospodarki większą aktywność ukierunkowaną na realizację tego postulatu można zaobserwować w zakresie organizacji sieci informacyjnej o Europie (*Europe Direct – ED*), utworzonej w 2005 r.

W ruchu bolońskim mocno akcentuje się potrzebę **współpracy uczelni z instytucjami gospodarczymi**. Badane szkoły wyższe spełniają ten postulat co najmniej w podstawowym zakresie. Wszystkie bowiem uruchomiły w swoich strukturach biura karier. Liderem pod tym względem jest Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy. Przedstawiciele tej uczelni jako pierwsi w regionie przystąpili do Bydgoskiego Paktu na rzecz Zatrudnienia. Stanowi on największe porozumienie w regionie między uczelniami a pracodawcami. W lutym 2006 r. władze uniwersytetu zawarły też umowę o wielopłaszczyznowej współpracy z Telewizją Polską i najważniejszymi przedsiębiorstwami w regionie. Władze Uniwersytetu Mikołaja Kopernika realizują program kompleksowego doradztwa zawodowego „Kompas” (por. *Materiały...* 2006), organizują Wiosenne Spotkania z Rynkiem Pracy oraz coroczne Targi Pracy i Praktyk, a także biorą udział w programie *International Camp Counselor*. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego współpracuje z przemysłem poprzez rozwinięte kontakty z przedstawicielami największych w Polsce agencji zatrudnienia (Adecco, Manpower, Creyft).

Postulat współpracy z przemysłem realizują również niepubliczne szkoły wyższe. Na przykład Wyższa Szkoła Gospodarki promuje współpracę z największymi przedstawicielami sektora przewozowego. Owocem tej współpracy stało się utworzenie Kujawsko-Pomorskiego Ośrodka Szkoleń, przygotowującego przewoźników i kadry niezbędne do funkcjonowania polskiego transportu w Unii Europejskiej. Ponadto uczelnia ta od kilku lat współpracuje z siecią hotelową Four Seasons. Celem tej współpracy jest umożliwienie pracy w hotelarstwie absolwentom szkoły. Wielu z nich znalazło już stałe zatrudnienie w hotelach tej sieci.

W toruńskiej Wyższej Szkole Bankowej funkcjonuje Biuro Promocji Zawodowej Studentów i Absolwentów, które należy do Ogólnopolskiej Sieci Biur Karier. Działalność biura skupia się na organizowaniu praktyk zawodowych w renomowanych bankach, firmach i urzędach województwa. Biuro prowadzi też Informatorium o firmach, ich procedurach kwalifikacyjnych i preferencjach, stanowiące dla studentów istotną pomoc w przygotowaniu do uczestnictwa w rynku pracy. Współpracę z przemysłem stara się prowadzić także Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku. W styczniu 2003 r. władze tej uczelni zawarły porozumienie o współpracy z Biurem Promocji Inwestycji i Technologii ds. Rozwoju Przemysłowego UNIDO w Warszawie. Efektem tej inicjatywy było podpisanie

⁵ W tym takie zajęcia jak: programy i fundusze wspierające przedsiębiorczość w Unii Europejskiej, europejska polityka regionalna oraz unijne programy i fundusze strukturalne, propedeutyka wiedzy o Unii Europejskiej oraz międzynarodowe aspekty zarządzania przedsiębiorstwem turystycznym, instytucje europejskie i polityka społeczna w Unii Europejskiej.

w marcu 2006 r. porozumienia z Kujawską Izbą Przemysłowo-Handlową we Włocławku. Strony porozumienia podjęły współpracę służącą rozwojowi lokalnej przedsiębiorczości z udziałem absolwentów włocławskiej szkoły.

W badanych szkołach wyższych podejmowane są rozmaite działania zmierzające do realizacji założeń Procesu Bolońskiego. Przeprowadzona analiza daje jednak podstawy do stwierdzenia, że – mimo wielu osiągnięć – poziom realizacji poszczególnych postulatów *Deklaracji Bolońskiej* jest nadal mało satysfakcjonujący. Pozostaje to w pewnym dysonansie wobec optymistycznych tez zawartych w komunikacie londyńskim. Nisko należy ocenić przede wszystkim realizację studiów wielostopniowych (zwłaszcza trójstopniowych w szkołach niepublicznych). Rozwój kształcenia ustawicznego, e-learningu lub innych alternatywnych metod edukacji jest niewystarczający. Dotyczy to głównie bydgoskich uczelni publicznych. Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy i Uniwersytet Kazimierza Wielkiego wciąż mają w tej dziedzinie wiele do zrobienia.

Niedostateczny jest także stopień zaangażowania władz szkół wyższych w promowanie Procesu Bolońskiego. Choć postulat ten nie jest formalnie ujęty w dezyderatach bolońskich, to niewątpliwie ma znaczący wpływ na realizację procesu. Z analizy przeprowadzonej w uczelniach województwa kujawsko-pomorskiego wynika, że jest to element Procesu Bolońskiego wymagający większego nakładu pracy i zaangażowania wszystkich podmiotów. Właściwie nie można odnotować żadnych działań szkół wyższych obu sektorów w zakresie bezpośredniej promocji tej paneuropejskiej idei. Można jednak włączyć w tę aktywność media, które mogą wywrzeć duży wpływ na kreowanie świadomości studentów, nauczycieli akademickich i przedstawicieli wszystkich środowisk zainteresowanych rozwojem szkolnictwa wyższego.

Najwyżej należy ocenić współpracę uczelni z przemysłem. Jest to jedyny dezyderat boloński realizowany we wszystkich szkołach wyższych z sukcesami. Trzeba przy tym zwrócić uwagę na wysokie zaangażowanie przedsiębiorstw z całego regionu w tworzeniu płaszczyzn współpracy ze szkolnictwem wyższym. Jak wskazuje praktyka i jak donoszą przedstawiciele szkół wyższych innych województw, nie jest to takie oczywiste. Nieproporcjonalna do możliwości jest liczba osób wyjeżdżających za granicę w ramach programów europejskich. Liczba wyjazdów organizowanych w ramach programu Socrates-Erasmus jest zbyt niska. Niektóre uczelnie tłumaczą to brakiem zainteresowania ze strony studentów. Potwierdzają to także ankiety przeprowadzone na kilku kierunkach pierwszych lat studiów stacjonarnych różnych szkół wyższych.

Przytoczone tu fakty i oceny pozwalają sformułować postulat konieczności intensyfikacji działań władz poszczególnych uczelni, samorządów studenckich oraz innych organizacji i instytucji działających w sferze szkolnictwa wyższego. Okazuje się bowiem, że w kwestii realizacji postulatów bolońskich jest jeszcze wiele do zrobienia. Publiczne szkoły wyższe powinny skoncentrować swe działania na nowych formach kształcenia (e-learning), które w uczelniach niepublicznych (Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, Wyższa Szkoła Bankowa) znalazły już pełną akceptację. Z kolei władze uczelni niepublicznych powinny poświęcić większą uwagę rozwojowi studiów wielostopniowych (choć dydaktyczny charakter tych uczelni nie wróży większych zmian). Przykład niepublicznego szkolnictwa wyższego z regionu mazowieckiego pokazuje, że można tego dokonać (studia wielostopniowe wprowadziły Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka w Warszawie, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania

im. Leona Koźmińskiego w Warszawie oraz Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pultusku).

Udział w Procesie Bolońskim stwarza dla polskich środowisk akademickich szansę na włączenie w nurt przedsięwzięć ogólnoeuropejskich, prowadzących do kształtowania Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Polska – choćby ze względu na potencjał kadrowy i instytucjonalny, rosnącą liczbę studentów w stosunku do ogółu ludności kraju oraz posiadany dorobek – może stać się ważnym ogniwem powstającej europejskiej przestrzeni akademickiej, otwierającej się na współpracę z systemami edukacyjnymi innych kontynentów. Większość uczestników konferencji zorganizowanej w dniach 10–11 maja 2007 r. przez Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wyższą Szkołę Komunikowania, Politologii i Stosunków Międzynarodowych w Warszawie (przedstawiciele wszystkich największych środowisk akademickich Polski, pracujących zarówno w sektorze publicznym, jak i niepublicznym) potwierdziła ogromne znaczenie Procesu Bolońskiego dla rozwoju i transformacji szkolnictwa wyższego.

Przeprowadzona analiza szkół wyższych może się przyczynić do rozpoznania głównych problemów związanych z wdrażaniem dezyderatów Procesu Bolońskiego i wytyczenia odpowiedniego kierunku działań związanych z jego promocją. Jako dopełnienie tej analizy może posłużyć ocena stanu wiedzy studentów na temat ruchu bolońskiego. Ewa Krause z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy przeprowadziła badania sondażowe wśród 134 studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych bydgoskich publicznych i niepublicznych szkół wyższych (por. Krause 2006): Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego oraz niepublicznej Wyższej Szkoły Informatyki i Nauk Społeczno-Prawnych. Przeprowadzenie badań wśród studentów było bardzo potrzebne, ponieważ, po pierwsze, zgodnie z założeniami Procesu Bolońskiego, są oni współtwórcami Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Po drugie, dzięki systemowi ECTS, programowi Socrates–Erasmus oraz uznawalności dyplomów mogą kontynuować naukę w szkołach wyższych na terenie całej Europy. Analiza wyników omawianych badań przyniosła niepokojące sygnały. Zdecydowana większość studentów bydgoskich szkół wyższych (94,1%) nie czuje się aktywnymi uczestnikami wdrażania postanowień *Deklaracji Bolońskiej*. Prawie trzy czwarte badanych nie ma żadnej wiedzy na temat Procesu Bolońskiego. Datę podpisania *Deklaracji Bolońskiej* potrafiło podać tylko dwóch studentów. Ponad 80% badanych nie umiało wskazać, jakie korzyści płyną z podpisania tego dokumentu. Jedynie dwoje studentów potrafiło rozszyfrować skrót EOSW lub EHEA. Dużo więcej studentów orientuje się w kwestii studiów wielostopniowych (pojęcie to zna prawie 84%, ale już tylko 56,8% wie, że studia doktoranckie są trzecim stopniem). Podobny stan wiedzy wykazują respondenci w zakresie alternatywnych form kształcenia (tj. *transnational education* czy *e-learning*). Studenci mają też niedostateczną wiedzę na temat mobilności (prawie 92% nie wie, czym jest ECTS, a tylko jedna trzecia zna cel programu Socrates–Erasmus).

Sytuacja ta jest niepokojąca. Po pierwsze dlatego, że Europejski Związek Studentów (ESIB), będący porozumieniem organizacji studenckich w całej Europie, wyraża poparcie i wolę aktywnego uczestnictwa w tworzeniu Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego, zwłaszcza w procesach decyzyjnych szkół wyższych. Po drugie, władze badanych uczelni podejmują działania zmierzające do tego, aby ustalenia kreatorów ruchu bolońskiego w skali międzynarodowej sprzyjały studentom w skali lokalnej. Przede wszystkim

w badanych szkołach wyższych działają jednostki zajmujące się współpracą międzynarodową (np. Dział Współpracy Międzynarodowej czy Biuro Programów Europejskich i Współpracy Międzynarodowej). Zakres działań tych struktur obejmuje koordynację europejskich programów edukacyjnych (tj. Socrates-Erasmus, Leonardo da Vinci, Program Ramowy) oraz współpracę z przedsiębiorstwami w zakresie projektów międzynarodowych. Ponadto, najczęściej w ramach odpowiedniego działu lub biura, funkcjonuje koordynator programów europejskich i przedstawiciel Branżowego Punktu Kontaktowego w zakresie Programu Ramowego.

*

Analiza wyników badań przytoczonych w niniejszym opracowaniu daje podstawy, aby sądzić, że badane uczelnie prowadzą szeroko zakrojone działania związane z realizacją instytucjonalną Procesu Bolońskiego. Zauważalna jest też działalność badanych szkół wyższych w sferze formalnej i organizacyjnej. Natomiast sfera podmiotowa wymaga podjęcia bardziej intensywnych działań. Należy jednoznacznie stwierdzić, że każda z badanych uczelni ma wiele możliwości w zakresie promowania Procesu Bolońskiego. Wśród nich można wymienić działalność Biur Karier, istniejących we wszystkich badanych szkołach wyższych. Biura te mogłyby np. obligatoryjnie rozpowszechniać informacje na temat mobilności (której sprzyja m.in. system ECTS). Inne jednostki administracyjne powinny w trakcie Dni Otwartych dostarczać kandydatom na studia informacji o korzyściach, jakie stwarzają ustalenia z Bolonii. Kolejną okazją są cyklicznie organizowane Dni Nauki. Dają one szansę spotkań z naukowcami o międzynarodowej sławie, którzy mogliby się stać swoistym nośnikiem informacji o korzyściach płynących ze współpracy międzynarodowej, którą umożliwia realizacja idei Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Warto podkreślić, że żadne z wyżej wymienionych rozwiązań mających na celu zwiększenie poziomu wiedzy nie wymaga znaczących nakładów finansowych.

Wyniki badań sondażowych, a także analiza działań badanych szkół wyższych w zakresie promocji Procesu Bolońskiego wśród studentów, pokazują dobitnie, że dotychczasowe działania nie są wystarczające. Studenci nie dostrzegają także żadnych działań promocyjnych w mediach (zarówno w radiu, jak i w telewizji), będących obecnie najefektywniejszym nośnikiem reklamy. Tymczasem media mogłyby istotnie wpłynąć na podniesienie poziomu wiedzy z tematyki bolońskiej. Warto zaznaczyć, że niedostateczne działania informacyjne uczelni dotyczące Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego powodują osłabienie ich pozycji na międzynarodowym rynku edukacyjnym. Tym samym studenci tracą szanse na globalnym rynku pracy.

Powyższe uogólnienia dotyczą szkół wyższych kujawsko-pomorskiego środowiska akademickiego. Można jednak z dużym prawdopodobieństwem założyć, że niewystarczająca wiedza na temat Procesu Bolońskiego może również dotyczyć studentów innych polskich uczelni. Wnioski i uogólnienia z omawianych tu badań sondażowych znajdują potwierdzenie wśród osób zainteresowanych harmonizacją polskiego szkolnictwa wyższego. Na przykład profesor Andrzej Kraśniewski (2006) stwierdza, że świadomość studentów w kwestii korzyści płynących z aktywnego udziału w Procesie Bolońskim nie jest powszechna, ale dzięki odpowiedniej argumentacji istnieje duża szansa przekonania tej grupy do odpowiednich i słusznych działań.

Dynamicznie rozpoczęty Proces Boloński, systematycznie odświeżany co dwa lata na europejskich konferencjach, wymaga w polskim środowisku akademickim szerszej zakrojonych działań promocyjnych, zwłaszcza że jest on częścią znakomitej idei tworzenia Europy Wiedzy. Jak dobitnie stwierdził Andrzej Kraśniewski (2006): „Procesu Bolońskiego nie da się przeczekać”. Niewystarczające działania polskich szkół wyższych obu sektorów z pewnością doprowadzą do znacznego osłabienia ich pozycji na europejskim rynku szkolnictwa wyższego. Studentów zaś i absolwentów tych nieaktywnych uczelni skaze się na swoistą ekspatriację z europejskiego, dążącego do jednoczenia, rynku pracy. Co zrobić, aby osiągnąć sukces? Po pierwsze, należy zaangażować jak największą liczbę pracowników szkół wyższych i studentów w realizację idei Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Po drugie, trzeba doprowadzić do koordynacji działań zmierzających do realizacji postulatów bolońskich. Może temu sprzyjać Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego poprzez uaktualnienie regulacji prawnych, jednak tutaj nieodzowne wydają się działania zmierzające ku rozwijaniu „świadomości bolońskiej” wśród parlamentarzystów. Na koniec chciałbym wskazać na głosy płynące z kujawsko-pomorskiego środowiska akademickiego. Środowisko to dostrzega konieczność odpowiednich regulacji finansowych, niezbędnych dla sprawnego realizacji bolońskiego przedsięwzięcia. Środki te będą jednak bezpowrotnie stracone, jeśli nie dokona się postępu w promocji i reklamie ruchu bolońskiego. Tę promocję i reklamę mogą zapewnić środki masowego przekazu. Bez ich udziału szybkie „eurojednoczenie” polskiego szkolnictwa wyższego nie wydaje się możliwe.

Literatura

Bologna Process... 2007

Bologna Process Stocktaking Report 2007. Report from a Working Group Appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in London, May 2007 (<http://www.dfes.gov.uk/bologna/index.cfm?fuseaction=content.view&CategoryID=23>).

Berndt-Schreiber M. 2001

Regionalna Sieciowa Akademia Cisco na UMK. Współpraca z przemysłem na etapie nauczenia, „Głos Uczelni” (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), nr 10.

Kraśniewski A. 2006

Proces Boloński. Dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe?, Warszawa 2006.

Krause E. 2006

Proces Boloński w świadomości studentów uczelni publicznych i niepublicznych: między wiedzą a niewiedzą o szansach i możliwościach, w: W. Szymborski W. (red.): *Stosunki międzynarodowe. Wybrane problemy*, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz.

London... 2007

London Communiqué 2007. Towards the European Higher Education Area: Responding to Challenges in a Globalised World, May 2007 (<http://www.dfes.gov.uk/bologna/index.cfm?fuseaction=content.view&CategoryID=23>).

Materiały... 2006

Materiały informacyjne. Kompleksowe doradztwo zawodowe dla studentów w programie Kompas, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.